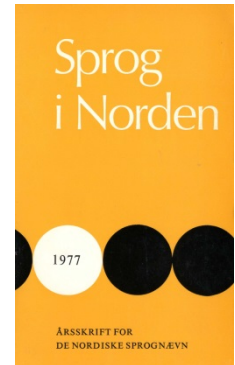

Sprog i Norden

Titel: Dansk og de andre nordiske sprog på Island
Forfatter: Peter Søby Kristensen
Kilde: Sprog i Norden, 1977, s. 43-52
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Dansk og de andre nordiske sprog på Island

Af Peter Søby Kristensen

Den væsentligste hensigt med de følgende sider er at orientere om hvorfor og hvordan der undervises i dansk som fremmedsprog på Island. Den oplysning at dansk er første fremmedsprog og obligatorisk i skolen fra 4. skoleår og frem til studentereksamen, virker ofte overraskende selv for mennesker med kendskab til og interesse for sprog i Norden. Den medfører derfor normalt ikke blot et behov for flere konkrete oplysninger, men også ofte for en detaljeret perspektivering. Derfor er denne artikels informationer sat ind i en passende ramme af nordiske sprogproblemer. For en ordens skyld skal det bemærkes at den der sætter rammen op er dansk statsborger med islandsk ansættelse, men at problemet så vidt muligt belyses bredt nordisk.

En artikel der trykkes i "Sprog i Norden" bør næppe stille spørgsmål ved den semantiske holdbarhed af ordet Norden, men snarere med tanke på læserskaren gå ud fra som sikkert at der findes nordiske organer og organisationer der i deres hverdag fungerer upåvirkede af en muligvis manglende kongruens mellem et geografisk, økonomisk, kulturelt og sprogligt Norden.

På den anden side antyder artiklens titel at det er i sine grænseegne nordiske sprog og nordisk kultur må afprøve sin politiske holdbarhed. Længst væk fra de fælles fjernsynsbølger og langt væk fra problemer om *nabosprog* som ofte fylder sprogpoltiske rapporter i Norden uproportionalt meget.

Island har for længst fået mulighed for at gå sejrrikt ud af kampen for at finde sin sproglige og kulturelle identitet — den kamp som for tiden ud kæmpes af fx *samer* og *eskimoer*. Det

har også længe været muligt for Island at besinde sig på hvordan man bedst løser det isolationsproblem der følger efter at man har sikret sin identitet — et problem der er udtalt for finsktalende i Finland såvel som i Sverige, og som måske snart kan blive aktuelt for Færøernes vedkommende. Island er nået så langt at man har mulighed for selvstændigt at træffe beslutninger om balancen mellem nordisk og international kontakt. Denne begunstigede stilling viser sig ikke blot i en relativt udbredt interesse for nordiske problemer. Den viser sig også tydeligt i lovgivningen og i den praktiske sprogpolitik.

Fundamentet for Islands sproglige selvstændighed er foreningen af en velbevaret kulturel tradition og en puristisk holdning. Idealet er en hel nation af mennesker med stor sproghistorisk kyndighed og lyst til aktiv deltagelse i en løbende debat om sprogrigtighedsproblemer — et ideal som måske kan være sværere at realisere i et urbaniseret og delvist industrialiseret samfund end i et bonde- og fiskersamfund. I modersmålsundervisningen viser den ideelle fordring sig gennem en intensiv dyrkelse af det gode og smukke sprog. Modersmåls lærere fra de andre nordiske lande kan — alt efter temperament og meninger — blegne af misundelse eller rædsel over et nordisk land hvor et normativt syn på retskrivning og sprogbrug ikke er en uartighed men er realiseret virkelighed. Men de bør nok være opmærksomme på at mens sprogrøgterne nogenlunde let vandt kampen mod uskyldige danismer som "fortov", så er det ulige vanskeligere at udrydde de angelsaksiske vaner og varer — "party", "coke" — som gennem massemediernes buldres ind i elevernes bevidsthed. Og her har vi en af forklaringerne på at det tidligere herresprog nu oplever sin renæssance. Perspektivet i danskundervisningen set ud fra en islandsk synsvinkel forekommer klar nok: uden et nordisk sprog placeret som udbredt og styrket fremmedsprog i undervisningen vil Island reelt miste sin tilknytning til Norden. Spørger man omvendt hvilket perspektiv dette rejser for Danmark/Norden kan det straks være vanskeligere at finde svar. Men at søge efter dette svar kan nok fortælle os noget om hvad Norden er, og det svar kan vi vel få god brug for at give os selv og vores minoriteter.

Det er således klart at Islands sproglige identitet hænger dybt

sammen med den nordiske kultur som Island i fortiden selv har ydet så meget til. Men det er lige så klart at ethvert håb om at fastholde forbindelsen med de øvrige nordiske lande i dag er fast knyttet til et sikkert og udbredt kendskab til i hvert fald ét af de øvrige nordiske sprog. Al erfaring fra 50erne og 60erne har vist at den engelsk/amerikanske påvirkning gennem film, TV og popmusik er så massiv at det ikke bliver vanskeligt at få lært befolkningen at klare sig på verdenssproget. (Fx har i de sidste år over 70 % af TV-udsendelserne på et fremmed sprog været på engelsk, mod 14—15 % på et nordisk, heraf 4 % på dansk). Til gengæld er det lige så klart at det er nødvendigt at man fra skolens side med energi arbejder for at det nordiske fremmedsprog ikke skal gå tabt med heraf følgende katastrofale konsekvenser for Islands deltagelse i det nordiske samarbejde over en bred front. For at afbalancere de to fremmedsprog rimeligt over for hinanden har man valgt at placere dansk allerede i 4. klasse i grundskolen, og så tidligt som man mener at det er forsvarligt i forhold til modersmålet. Eleverne har så to år, så at sige i fred og ro med dansk som fremmedsprog og i en alder hvor de skulle være åbne, nysgerrige og modtagelige, inden de begynder med engelsk i sjette skoleår. Da der er tale om en reform der endnu knap er gennemført i hele skoleforløbet vil det være for tidligt nu at sige noget om hvorvidt det vil lykkes at modvirke den traditionelle holdning fra de seneste årtier til dansk som et svært, latterligt og uanvendeligt sprog, og i stedet gøre det til et brugssprog for andre end de der tilhører en beskedne gruppe af højtuddannede. Den øjeblikkelige udvikling, som den fremgår af nyere holdningsundersøgelser, går dog klart i retning af en rimelig balance mellem de to sprogs prestige.

Man kan rejse spørgsmålet om hvorfor det skal være *dansk* der er Islands nordiske fremmedsprog. Der er blevet argumenteret for de andre nordiske sprog med forskellige begrundelser. Historiske og økonomiske argumenter fremføres til fordel for norsk, men tanken støder på det vanskelige valg mellem bokmål og nynorsk. Sveriges status som den folkerigeste nordiske nation, ofte forrest i udviklingen, har været

begrundelse for at foretrække svensk, mens enkelte vil foretrække finlandssvensk som det nordiske sprog der skulle forstås bedst af flest. Jeg skal ikke som dansk og på dette sted vurdere denne debat nærmere, så meget mindre som den synes at have fundet såvel sin parlamentariske som pædagogiske afklaring. At dansk historisk set er blevet Islands nordiske fremmedsprog medfører ikke blot at der findes et allerede uddannet lærerkorps — omend der er behov for efteruddannelse — det medfører også at der er en langvarig tradition for dansk som fagligt fremmedsprog inden for områder hvor der ikke er ressourcer til at anvende islandsk, fra filosofikum over jura til sømandskundskab og sygepleje. Men det er vigtigt at fastholde at det i dag er som nordisk sprog man har valgt dansk. For det første er det undervisningens erklærede mål at bringe eleverne så langt frem i deres kundskaber i dansk at de herudfra i hvert fald med hensyn til lytte- og læsefærdighed kan klare sig på norsk og svensk. For det andet søger man at tage hensyn til den gruppe børn der allerede besidder kendskab til norsk eller svensk fx gennem ophold i de pågældende lande og/eller gennem norsk/svenske forældre. Disse børn kan i det omfang det er praktisk gennemførligt — og det er det desværre kun i det folketætte Reykjavíkområde — modtage undervisning i et af de andre sprog, således har i de seneste år 0.5 % valgt at melde sig til grundskolens afsluttende eksamen i norsk eller svensk i stedet for dansk. Man kan således med en vis berettigelse sige at det ikke er for at spille den gamle kolonimagts nyimperialistiske rolle at dansk er centralt placeret i den islandske skole, men for at sikre det varige nordiske tilhørsforhold som er en vital del er Islands kultur og ønske om selvstændighed.

I den følgende gennemgang af omfanget og indholdet af danskundervisningen på Island er der foretaget visse generaliseringer som har deres årsag i at reformen af Grundskolen endnu ikke er helt gennemført, og at en reform af uddannelserne for de 16—19-årige formodentlig er på trapperne. Overgangsordninger og lokalt betingede undtagelsestilfælde er således ikke omtalt.

I grundskolens midterste del — 4. til 6. klasse — omfatter

danskundervisningen 3+3+2 timer om ugen og gives til årgange på hver 4 300 elever spredt på 250 skoler, og den varetages af ialt omkring 500 lærere. I modsætning til tidligere lægges hovedvægten i begyndelsen helt på lyttefærdigheden, og audiovisuelt materiale indgår som fast bestanddel overalt. Talefærdighed og kendskab til visse grammatiske fænomener indarbejdes gradvis gennem et varieret arbejde med mange forskellige undervisningsmaterialer, mens endelig læsefærdighed og skrivefærdighed tilgodeses med lav prioritet, dvs. at materialet giver muligheder for den enkelte elev for at udvikle færdighederne, men der stilles kun få deciderede krav til klasserne som helhed. Ved slutningen af 6. klasse skulle eleverne magte talesproget i et omfang der sætter dem i stand til at klare sig sprogligt fx i en dansk families almindelige hverdag, mens deres læsefærdighed skulle være nået et niveau der tillader brug af danskproduceret "let-at-læse"-materiale; af aldersmæssige grunde er det ofte materiale der er fremstillet til brug for læseretardedede danske elever (fx "Den sorte folkevogn"). Det er dog muligt for eleverne langt tidligere end 6. klasse at realisere deres egen målsætning med dansktimerne: at kunne læse Anders And selv — det findes som ugeblad nemlig kun på dansk. Da det kun er et fåtal af lærerne der selv har lært dansk som andet end et skriftsprog, og da yderligere adskillige dansktimer læses af klasselærere, er det klart at denne radikale omlægning med høj prioritering af det talte sprog kræver efteruddannelse og tid for at slå igennem.

Hermed er situationen givet for det næste niveau, grundskolens tre øverste klasser, 7.—9. klasse. Man har næsten samme størrelse årgang (dog kun 3 900 i 9. klasse) og underviser 3+4+4 timer om ugen. Eleverne er fordelt på ca 125 skoler og undervisningen varetages af omkring 250 lærere. Der bliver således tale om sammensatte klasser og næsten altid med stor spredning mellem elevernes kundskaber. Det er nu lærernes opgave at forskyde hovedvægten mod læse- og til dels skrivefærdigheden og samtidig naturligvis fastholde lytte/talefærdighederne og udbygge bevidstheden om, forståelsen for og anvendelsen af grammatiske regler. Der lægges meget vægt

på at tekstmaterialet er så autentisk som muligt og at det handler om eller henvender sig til unge på det pågældende alderstrin, ligesom der lægges vægt på at orientering om nordiske forhold indgår i stoffet. En god elev kan ved grundskolens afslutning på egen hånd læse spændingsbetonede eller humoristiske bøger på dansk (Helle Stangerup, Anders Bodelsen, Finn Søeborg) og de kan klare sig i en dansk hverdags-situation hvor der tales med almindeligt tempo. De næste år vil vise om der er ressourcer nok — uddannede lærere og et tilstrækkeligt bredt og spændende materiale — til at opfylde målet med de reviderede planer for grundskolen: at gøre dansk til et sprog alle islændere behersker både som talesprog og som læsesprog, til en vis grad også som skriftsprog. Kravet om opnået læsefærdighed stilles — og ikke alene i dansk, men også i norsk og svensk — i hvert fald uomgængeligt af den praktiske situation der karakteriserer al uddannelse efter det 9. skoleår: mange lærebøger i fag som matematik, fysik, biologi eller samfundsfag findes ikke på islandsk, fordi der ikke er salg nok til at betale oversættelse og udgivelse. Traditionelt er en væsentlig del af disse lærebøger danske, norske eller svenske, og ingen er således i stand til at tilegne sig blot en mellemuddannelse uden at kunne læse et eller flere af de øvrige nordiske sprog.

Fra 10. skoleår undervises der i dansk ved omkring 80 forskellige skoler varierende fra gymnasier over integrerede fortsættelsesskoler med både studenterlinier og faglinier til egentlige fagskoler, tekniske skoler, sømandsskoler osv. Der undervises gennemsnitligt 3 timer om ugen i det 10. og 11. skoleår (mens fx gymnasiet først afsluttes efter det 13. skoleår). Undervisningen lægger hovedvægten på læsefærdigheden, men integrerer de andre i arbejdet. Der arbejdes forsøgsvis med emneundervisning der dels tilgodeser denne færdighedsintegrering i motiverende arbejdssituationer, og dels kan imødekomme en differentiering for de forskellige uddannelser og grene der tager hensyn til de krav der stilles med hensyn til læsning af faglitteratur. Målet er at eleverne kan forstå og vurdere tekster om alment kulturelle, sociale og fagligt relevante emner, at de i et vist omfang kan udtrykke sig

skriftligt og deltage i samtaler på dansk om de pågældende emner. Der lægges vægt på at materialet er varieret, autentisk og relevant for de pågældende elevgrupper mht alder og interesser. Sagprosa og skønlitteratur indgår på lige fod, og vægten på det almene og det fagspecifikke er nogenlunde lige stor. Da de 16—19-åriges uddannelsesområde er midt i en eksplosiv udvikling som helhed er det vanskeligt at sige ret meget om hvordan udviklingen vil gå for dansk, men det må vel konstateres at hvis det ikke lykkes at realisere undervisningens målsætning for den stadig større del af unge der i de kommende år skal gennemføre mellemuddannelserne, så vil Islands fremtidige nordiske tilhørsforhold også i fremtiden afhænge af en talmæssigt beskeden elite uddannet uden for Island.

Islands seminarium (Kennaraháskóli Íslands) uddanner traditionelt lærere til grundskolens første seks klasser. Det må bemærkes at der ikke findes en obligatorisk uddannelse i dansk, til trods for at mange lærere rent faktisk som klasse-lærere i de mindste klasser bliver sat til at bestride danskundervisning. Seminariet har dansk som liniefag, valgt gennemsnitligt af 10 studerende pr årgang, der undervises 5 semestre gennemsnitlig 5 timer om ugen. Undervisningen er bredt fordelt på fagets grunddiscipliner samt metodik og didaktik. Islands universitet (Háskóli Íslands) uddanner traditionelt lærerne til grundskolens ældste klasser og til de gymnasiale uddannelser. Her deltager op mod 40 studerende i undervisningen, der er en del af universitetets BA-ordning, der er en treårig uddannelse, normalt i to fag, ialt bestående af seks trin. De danskstuderende forlader fortrinsvis studiet med 2 eller 4 trin. Der undervises gennemsnitligt 10 timer om ugen på hvert trin i fagets grunddiscipliner, og således at studieplanen for en uddannelse med 4 trin er søgt tilpasset omfang og niveau for en 1. del i dansk ved et dansk universitet. Ved seminariet varetages undervisningen af en lektor og to timelærere, hvoraf den ene samtidig er lærer ved øvelsesskolen, mens den ved universitetet varetages af tre lektorer, heraf to udsendte, og fem timelærere/undervisningsassistenter.

Et beskedent antal af islandske dansk lærere videreuddanner

sig i Danmark, fortrinsvis ved Danmarks Lærerhøjskole, i enkelte tilfælde ved et af universiteterne. Der er på alle niveauer et kraftigt behov for dels videreuddannelse og dels en forbedring af de eksisterende uddannelser. Hvis man betragter de nuværende bevillingsmuligheder realistisk vil det nok være klogest at anbefale videreuddannelse frem for en udbygning af uddannelserne. Men da behovet på lang sigt er et bredt og veluddannet lærerkorps og ikke et eksklusivt, topuddannet, må en vurdering af fremtiden som helhed resultere i en anbefaling af at man satser på at gøre de eksisterende uddannelser (endnu) bedre end de er. For tiden er en sådan udbygning nok utænkelig inden for den islandske uddannelsesøkonomis rammer, men spørgsmålet er om det i virkeligheden ikke er et nordisk anliggende, og ikke hverken et lokalt islandsk eller et dansk/islandsk.

Undervisningen i de andre officielle nordiske sprog — finsk, norsk og svensk — er, bortset fra den allerede omtalte undtagelse koncentreret omkring universitetet. Baggrunden for undervisningen er ikke mindst at de tre lande ligesom Danmark har udsendte lektorer der med visse faciliteter i Nordens Hus fungerer som universitetsansatte lærere helt på lige fod med de øvrige, og som tilbyder normal undervisning inden for den omtalte BA-ordning. Ved hjælp af ekstraarbejde og timelærere er det således muligt at opretholde undervisning på tre trin i finsk, norsk og svensk. I de senere år har antallet af studenter i hvert af sprogene med visse variationer ligget mellem 10 og 30. Motiveringen for valg af studierne varierer fra en rent akademisk interesse til ønsket om at kvalificere sig til at gennemføre en eller anden videregående uddannelse i det pågældende nordiske land — arktitekt, socialrådgiver osv. I modsætning til de danskstuderende er det kun et fåtal af de studerende i finsk, norsk og svensk der kan regne med at anvende uddannelsen som hovedgrundlag for en ansættelse i skolevæsenet.

Den interesse for de nordiske minoriteter som blandt andet har manifesteret sig i velbesøgte kulturuger arrangeret af Nordens Hus i Reykjavík er sjældent eller aldrig nået frem til en konkretiseret interesse for minoriteternes sprog. Det kan vel

ikke undre at man (mig bekendt) ikke kan modtage undervisning i samisk, men måske kan det forekomme besynderligt i relation til den almindeligt udbredte nordatlantiske storebroderholdning, at det er yderst få om overhovedet nogen der behersker grønlandsk, mens omvendt grønlandere jævnligt opholder sig i landet for at studere islandsk. Endnu mærkeligere kan det vel virke at det kun er ved Reykjavíks aften-skole man kan modtage undervisning i færøsk og fx ikke ved universitetet.

Men mangler Island, måske forståeligt nok, således overskud til også at interessere sig bredt for de nordiske minoriteters sprog har landet til gengæld udviklet en sprogpolitik der i høj grad er en realisering af minoriteternes egne krav og ønsker til herrefolkene. Såvel eskimoer som samer har pointeret deres krav til en skole der giver ligeberettigelse i det stordanske/storsvenske samfund samtidig med at minoriteternes identitet og særpræg accepteres: undervisningen må grundigt forankres i modersmålet for at sikre identiteten, og undervisningen i dansk/svensk må gives intensivt, men ud fra en klar erkendelse af at det er et fremmedsprog der undervises i, ikke et magtsprog som man dunker de uvidende oven i hovedet med. (Jeg tænker fx på Andreas Labba). At Island, godt nok ud fra sine historiske forudsætninger, søger at realisere en sådan sprogpolitik bør vel følges med skærpet opmærksomhed af finsktalende, af færing, af eskimoer og samer, ligesom man fra dansk, norsk og svensk side bør være opmærksomme på at denne type sprogpolitik er afgørende for balancen mellem ligeberettigelse og selvstændighed i et nordisk fællesskab, så afgørende at opmærksomheden burde manifestere sig i bevillinger og øget forskning. Eksemplet: selvstændighed som forudsætning for ligeberettigelse, bør give de nordiske nationer stof til eftertanke inden minoriteterne hører op med at ønske nordisk ligeberettigelse, og kun ønsker selvstændighed. Jo før de store nordiske nationer lærer at lytte til minoriteterne i Norden, jo før får de selv mulighed for at lære sig noget om at kæmpe for kulturel identitet og selvstændighed. Og den lektie kan både det ene og det andet stornordiske land såmænd få brug for førend vi ved af det.

Norden er jo en lille del af Verden.

Kilder:

“Lög um grunnskóla” Alþingi 8. maí 1974. (Lov om grundskolen, Altinget 8. maj 1974).

“Aðalnámskrá Grunnskóla: Móðurmál”, “Aðalnámskrá Grunnskóla: Erlend mál. Enska og danska”, “Námskrá fyrir framhaldsskóla 1. Danska, 1. ár”, Menntamálaráðuneytið, skólarannsóknadeild, ágúst 1976. (Undervisningsplan for grundskolen: modersmál. Undervisningsplan for grundskolen; fremmedsprog, engelsk og dansk. Undervisningsplaner for fortsættelsesskolerne 1. Dansk 1. ár. — Undervisningsministeriet, afdelingen for pædagogisk forskning og planlægning, august 1976).

I øvrigt kan henvises til materiale fra “Ledningsgruppen för projektet nordisk grannspråksundervisning” under Sekretariatet for nordisk kulturelt samarbejde, som forventes udsendt i foråret 1977.